

- <sup>27</sup> Kirchheimer O. Zur Staatslehre des Sozialismus und Bolschewismus. – Berlin: Heymann, 1928. – С. 36.
- <sup>28</sup> Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. – М.: Юрид. лит., 1966. – С. 30.
- <sup>29</sup> Сапун В. А. Инструментальная теория права в юридической науке // Современное государство и право. Вопросы теории и истории: Сб. науч. тр. – Владивосток, 1992. – С. 22.
- <sup>30</sup> См.: Халфина Р. О. Право как средство социального управления / Под ред. М. И. Пискотина. – М.: Наука, 1988.; Дюрягин И. Я. Право и управление. – М.: Юрид. лит., 1981. и др.
- <sup>31</sup> Шундилов К. В. Механизм правового регулирования: Учебное пособие / Под ред. А. В. Малько. – Саратов: СГАП, 2001. – С. 44.
- <sup>32</sup> Петров В. В. Экологическое право России. Учебник для вузов. – М.: Издательство БЕК, 1995. – С. 161.
- <sup>33</sup> См.: Васильева М. И. О методах, средствах и способах правового регулирования экологических отношений // Экологическое право России: Сборник материалов научно-практических конференций: Учебное пособие для вузов. – М.: Форгрейфер, – 2009. Вып. 6; Выпханова Г. В. Развитие идей профессора В. В. Петрова об эколого-правовом механизме применительно к информационному обеспечению природопользования и охраны окружающей среды // Экологическое право. Специальный выпуск. – 2009. – № 2-3.; Выпханова Г. В. Понятие «правовой механизм информационного обеспечения экологической сферы» // Экологическое право. – 2007. – № 5.; Дубовик О. Л. Механизм действия экологического права (юридический и социологический подходы): Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – М., 1993.; Игнатьева И. А. Экологическое законодательство России: Теория и практика систематизации. Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – 2007.; Круглов В. В. О совершенствовании экономико-правового механизма охраны окружающей среды в промышленности // Экологическое право. – 2006. – № 5.; Круглов В. В. Концепция эколого-правового механизма В. В. Петрова как теоретическая основа правовой охраны окружающей среды в промышленности // Экологическое право. Специальный выпуск. – 2009. – № 2-3.; Нарышева Н. Г. Возмещение вреда, причиненного нарушением законодательства об охране окружающей природной среды и природных ресурсов. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1998. и др.
- <sup>34</sup> См.: Экологическое право и земельное право России. Методические материалы: Учебное пособие. / Под ред. А. К. Голиченкова. – М.: Городец, 2006. – С. 13-43.
- <sup>35</sup> Права человека: Итоги века, тенденции, перспективы / Под ред. Е. А. Лукашевой. – М.: НОРМА, 2002. – С. 60.

#### Резюме

У статті розглядається система екологічних прав громадян Росії в контексті правового механізму їх реалізації. Аналізуються думки різних вчених щодо розуміння поняття «екологічні права людини» та гарантування захисту їх прав.

**Ключові слова:** екологічне право, система екологічних прав, механізм реалізації екологічних прав громадян, захист порушених екологічних прав.

#### Резюме

В статье рассматривается система экологических прав граждан России в контексте правового механизма их реализации. Анализируются взгляды разных ученых относительно понимания понятия «экологические права человека» и гарантия их защиты.

**Ключевые слова:** экологическое право, система экологических прав, механизм реализации экологических прав граждан, защита нарушенных экологических прав.

#### Summary

In the article the system is examined ecological rights for the citizens of Russia in the context of legal mechanism of their realization. Also an author analyses opinions of different scientists, in relation to understanding of notion "ecological human rights" and guaranteeing of defence of their rights.

Key words: ecological right, system of ecological rights, mechanism of realization of ecological rights for citizens, defence of the broken ecological rights

Отримано 21.04.2010

**Л. Є. ПАНЧЕНКО**

*Людмила Євгенівна Панченко, здобувач Київського університету права НАН України*

## ГЕНЕЗИС МИРОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Забезпечення на Землі міцного міжнародного миру, стабільних дружніх взаємовідносин між державами є найважливішим завданням, яке стоїть перед всіма народами і націями, а мир і стабільність на глобальному і регіональному рівнях є невід'ємною умовою рівноправного співіснування і гармонійного розвитку всіх держав-членів світового співтовариства<sup>1</sup>. Разом із тим відома сукупність факторів суспільного розвитку

демонструє нам різноманітні за своїми масштабами і формами міжнародні і внутрішні військові конфлікти. Останнім часом спостерігаємо постійний підвищений інтерес міжнародного співтовариства до підтримання загальносвітового правопорядку, якого повинні дотримуватися всі суб'єкти міжнародних відносин задля забезпечення панування міжнародного миру і безпеки в світі. Інструментарієм врегулювання конфліктних ситуацій є миротворчі місії<sup>2</sup>.

Розглянемо еволюцію концепції миротворчості на рівні теоретичної бази практичної міжнародної миротворчої діяльності. Концепція миротворчості бере свій початок з теорії конфлікту, оскільки існування конфлікту в суспільстві вимагає пошуку шляхів його врегулювання, що безпосередньо зустрічаємо в працях І. Канта «Про вічний мир», Г. Гегеля «Про війну»<sup>3</sup>. Вивчення миротворчості доктринально розпочалося в 1930-х роках, яке пов'язане зі створенням в Гарвардському університеті департаменту соціології та вивчення війни під керівництвом відомого соціолога Пітирима Сорокіна<sup>4</sup>. У подальшому розвиток теорії миротворчості йшов паралельно з розвитком концепції міжнародних відносин в цілому. Всі зміни, які мали місце в теорії міжнародних відносин, відображалися також і в концептуальних підходах до миротворчості.

Як окрема доктрина теорія миротворчості була сформована в 1950 році. Це було спричинено виникненням проблеми ядерної зброї та конфлікту супердержав – США і СРСР. Так, в 1955 році Кеннет Боулдінг та Анатоль Рапорт започаткували серію публікацій з проблем вирішення конфліктів, а дещо пізніше організували Центр з дослідження і вирішення конфліктів. Основна ідея К. Боулдінг і А. Рапорта полягала в створенні і подальшому дослідженні «загальної ідеї конфлікту», суть якої полягає в аналізі цілого ряду факторів, таких як: еволюція націй, роль міжнародних організацій, світова економіка тощо. Особливо цікавим в поглядах К. Боулдінга є концепція інтегративної допомоги, яка припускає можливість контролю, переконання й «заморожування» конфлікту на більш тривалий термін<sup>5</sup>. В 1960 році австралійський дипломат Джон Бертон створив теорію вродженої конфліктності та обов'язковості превентивних заходів, які повинні вивчатися в рамках політичної філософії. В 1966 році в Лондоні Дж. Бертон організував Центр аналізу конфліктів, основним напрямом досліджень якого був структуралізм та теорія гри. Інший науковець, який зробив вагомий внесок в дослідження конфліктності та теорії миротворчості, є Томас Шеллінг з ідеєю застосування теорії гри у вивченні конфлікту, і, перш за все, в процесі переговорів.

В 1964 році Йохан Галтунг заснував в Осло Інститут Досліджень Миру. Взагалі Й. Галтунг є одним із самих відомих теоретиків миротворчості. Саме він сформулював такі поняття як миротворчі операції (peace-making), операції з підтримання миру (peacekeeping) та миробудівництво (peacebuilding). Приводимо його понятійний апарат миротворчості: Мирне вирішення конфліктів спрямоване на обмеження відкритого конфліктного протистояння сторін, на припинення конфліктних дій, деескалацію напруги, зниження рівня ворожнечі, перехід учасників конфлікту до пошуку спільного вирішення проблеми. Миробудівництво – діяльність щодо закріплення миру, яка зорієнтована на мирне врегулювання протигрич шляхом створення і розвитку спільних проєктів економічного, соціального, культурного розвитку, проведення просвітницької роботи, формування принципів ненасильницького вирішення конфлікту з використанням засобів масової інформації. Підтримання миру – роз'єднання протиборчих сторін, попередження військових зіткнень між ними, контроль над військовими діями протиборчих сторін<sup>6</sup>.

У 1968 році була опублікована стаття Германа Шміда, цінність якої полягає в її важливості для розвитку миротворчості. У своїй праці дослідник говорив про необхідність дослідження латентних конфліктів, в яких особливу увагу необхідно звертати на процес ескалації конфлікту, а не на припущення про можливі способи вирішення.

Дещо пізніше, в кінці 1970-х років, була висунена ідея управління конфліктом через загрозу застосування сили, автором якої був Г. Фішер. З одного боку, його теорія доповнювала теорію Г. Шміда, концентруючи увагу на ситуацію в державі і на місцеве розташування сил. З іншого боку, доктрина Г. Фішера базувалася на спроможності світового співтовариства примусити державу прийняти загальну волю, шляхом поєднання вимог, пропозицій та загроз. До того ж цілі, які висунуті світовим співтовариством, повинні бути чітко визначені і, по можливості, поділені на етапи для полегшення, власне, процесу переговорів.

В 1970–1980 роках Гене Шарп й Пол Вер висунули ідею трансформації відносин між протиборчими сторонами, і вказана ідея стала основою для нової парадигми в теорії миротворчості – парадигми трансформації конфлікту. Вчені Й. Галтунг та Адам Керл підтримали таку пропозицію, підкреслюючи важливість таких аспектів миротворчої діяльності як пошук коріння конфлікту та суб'єктів конфлікту. Для А. Керла вирішення конфлікту, перш за все, це соціальні і структурні зміни, де мир – особлива стадія еволюції людської свідомості. Відповідно, важливу роль в миротворчості буде відігравати парадигматія, яка надасть можливість проявити увагу до неофіційних учасників переговорів. Таким чином, основними елементами миротворчості виступають: дослідження, примирення, поступки та компроміс, взаємодія, розвиток<sup>7</sup>.

Проте, на сьогодні найбільшу важливість для процесу миротворчості представляє собою миробудівництво, і в цьому сенсі найчастіше спостерігаємо дебати з цієї тематики. Й. Галтунг, А. Керл, Крістофер Мітчел, Джон Пол Ледерак є найбільш яскравими спеціалістами, які займаються цим етапом миротворчої діяльності.

Щодо міжнародно-правової регламентації питання міжнародної колективної безпеки, то як зафіксовано в ст. 1 Гаазької Конвенції про мирне врегулювання міжнародних спорів від 18 жовтня 1907 року, міжнародна безпека повинна забезпечуватися шляхом мирного врегулювання спорів. В свою чергу, заборона застосування сили спонукає віддавати пріоритет мирним засобам й одночасно є гарантією їх ефективності. Проте ця заборона може виявитися утопією, якщо не підкріпити її в інституціональному плані процедурами

і засобами, які слугуватимуть задля попередження будь-якого застосування сили і забезпечення дотримання норм права. Держави не можуть задовольнитися тим, що їм гарантує механізм міжнародної відповідальності, тобто наступним відшкодуванням шкоди, який має випадковий характер і, в будь-якому випадку, є недостатнім по відношенню до деяких правопорушень<sup>8</sup>. Об'єднання інститутів державного суверенітету і міжнародної безпеки потребує наявності справжньої міжнародної виконавчої влади. Неготовність держав прийняти таку владу вносить певний дисбаланс у механізм міжнародної безпеки<sup>9</sup>.

Держави після Другої світової війни першочергово зайнялися питанням колективної безпеки. Але вони обмежилися лише тим, що надали органам міжнародних організацій функцій і повноважень по забезпеченню не права взагалі, а тільки норм по забороні застосування сили в той час, як право і мир повинні були охоронятися все тими ж колективними діями. З урахуванням неспівпадіння інтересів основною турботою залишається підтримання миру. Слідом за Лігою Націй Організація Об'єднаних Націй обмежилася поняттям «загальних інтересів» держав у його вузькому сенсі<sup>10</sup>.

Але з часом існуючий стан міжнародних відносин змусив ООН переглянути систему колективної безпеки, результатом чого стала Резолюція Генеральної Асамблеї 43/51 «Декларація про попередження міжнародних конфліктів»<sup>11</sup>.

Отже, не дивлячись на те, що Ліга Націй зазнала провал у своєму головному завданні, суттю якого було уникнення збройних конфліктів, такий провал не пов'язаний з методами мирного врегулювання спорів, введеними Пактом Ліги Націй<sup>12</sup>.

Для того, щоб повною мірою проаналізувати діяльність Ліги Націй у сфері забезпечення колективної безпеки, слід розглянути відповідні статті Пакту Ліги Націй. Пункт 2 статті 11 фіксує право кожного члену Ліги, у дружньому порядку, привертати увагу Асамблеї або Ради до будь-яких обставин, які можуть порушити міжнародні відносини і містять в собі загрозу миру або згоди між державами<sup>13</sup>. Таким чином стаття 11 дозволяє врегулювати серйозні суперечки, вжити зусилля для попередження їх ускладнення чи загострення й відновити правопорядок і мир.

Статті 12–15 Пакту надали Лізі Націй цілий комплекс повноважень у питаннях мирного врегулювання спорів. Серед таких повноважень слід виокремити встановлення обов'язку втручання Ради в певний конфлікт на прохання однієї зі сторін, яка є його учасницею. Але можливості Ради обмежувалися тим, що вони не мали права втручатися в справи, які відносяться виключно до внутрішньої компетенції, а також тим, що вона мала право надавати поради рекомендаційного характеру.

Відповідно до порядку розгляду певної справи (ст. 15 Пакту) Рада Ліги Націй повинна приймати участь у вирішенні міждержавних конфліктів (до речі, сторони спору не обов'язково повинні бути державами-учасницями Ліги Націй), які «зазіхають» на порушення миру і міжнародний правопорядок. Єдиною умовою для подібної участі визначалося «правильно оформлене звернення» до вищевказаного органу. Початковим етапом механізму врегулювання будь-якого конфлікту було розслідування, яке було віднесено до виключної компетенції Секретаріату Ліги Націй. Результатом такої процедури був відповідно складений доклад (другий етап), який подавався на розгляд Ради і на основі якого Рада намагалася врегулювати спір. У разі неспроможності врегулювати конфлікт таким чином складався інший доклад, в якому викладалися певні рішення-рекомендації Ради в якості найбільш прийнятних і справедливих для певного випадку. Отже, функції Ради можна визначити як посередницькі та примирні<sup>14</sup>.

Необхідно зазначити, що доклад Ради не мав обов'язкового характеру, хоча його прийняття надавало йому певної юридичної сили. Отже, якщо за прийняття проголосувало більшість членів Ради, доклад зобов'язував ввести т. зв. «військовий мораторій», згідно з яким встановлювався трьохмісячний термін, протягом якого заборонялося конфліктуючим сторонам здійснювати збройні акції. При одноголосному прийнятті докладу державам заборонялося вступати в збройні конфлікти з державами-членами Ради Ліги Націй.

Взагалі ж Рада мала право застосовувати весь діапазон класичних методів врегулювання спорів при наявності серйозного конфлікту: розслідування, добрі послуги, посередництво, примирні процедури.

Проголошеною такого порядку врегулювання спорів були ст. 5 та п. 5 ст. 4, відповідно до яких приймалися ті чи інші рішення. Так, ст. 5 встановлювала одноголосне прийняття рішення, а п. 5 ст. 4 – надання права конфліктуючій стороні, яка не є учасницею Ради, бути представленою на її засіданні *ad hoc* у випадку, якщо розгляд певного питання суттєво торкається її національних інтересів<sup>15</sup>. Таким чином, остання норма створила прецедент блокування рішень.

Вищезгадані статті уповноважили також і Асамблею Ліги Націй розглядати подібні звернення, таким чином обидва органи були прирівняні в можливостях процедурного вирішення міждержавних конфліктів.

Не має сумніву, що ефективність будь-якої процедури судять по її практичним досягненням і в цьому аспекті досвід Ліги Націй є більш негативним, ніж позитивним. Але не потрібно мінімізувати роль тих підвалин, які були закладені і отримали нового закріплення після створення Організації Об'єднаних Націй.

Крім того, наведемо приклад успішного застосування Радою Ліги Націй норм Пакту у випадку прикордонного конфлікту в Демир Капу між Грецією і Болгарією. Після отримання скарги 22 жовтня 1925 року Рада досягла припинення активних дій, призначила розслідування і направила на місце конфлікту групу військових спостерігачів, а 14 грудня спір було розв'язано по суті<sup>16</sup>.

Отже, перед засновниками ООН постало завдання, яке вони успішно виконали, – створення і затвердження єдиного правопорядку в сучасних міжнародних відносинах держав з різноманітним суспільним устроєм і, відповідно, з різноманітними соціально-політичними цілями відносно призначення правового регулювання в міжнародному житті. Для встановлення такого міжнародного правопорядку необхідно було забезпечити дві фундаментальні підвалини:

1) всі принципи і норми міжнародного права за своїм соціально-політичним змістом повинні відповідати інтересам всього світового співтовариства;

2) за своїм правовим характером ці принципи і норми повинні бути обов'язковими для усіх без винятку держав.

Статут ООН започаткував існування сучасної системи міжнародного права і як такої правової системи, яка відображає загальні інтереси і цілі міжнародного співтовариства держав в цілому, а також закономірності розвитку міжнародних відносин, приналежні нашій історичній епосі – епосі мирного співіснування і співробітництва різних держав, незалежно від їх відмінностей і від особливостей їх історичного розвитку. В цьому неможливо не бачити всесвітньо-історичного значення Статуту ООН для подальшого розвитку і зміцнення сучасного міжнародного правопорядку<sup>17</sup>.

У порівнянні з системою Ліги Націй, ООН своїм підходом внесла в неї більш чи менш значні корективи як у тому, що стосується розподілу повноважень між органами, так і у здійсненні повноважень, якими вони наділені. Відповідно, в Статуті ООН закріплено принцип обов'язкової участі у врегулюванні спорів і пленарного органу Генеральної Асамблеї, і органу з обмеженим складом – Ради Безпеки, але першість, безумовно, належить органу з обмеженим складом.

Як вважає Нгуен Куок Динь та Патрік Дайе, причиною такої першості є те, що автори Статуту бажали надати домінуючого значення великим державам, поділяючи точку зору, що однією з основних причин провала Ліги Націй була відмова надати великим державам таких функцій, які відповідали б їх відносній міцності<sup>18</sup>.

Що стосується компетенції ООН, то ст. 33 Статуту ООН відносить до неї тільки ті конфлікти, які загрожують міжнародному миру та безпеці, а також ті, що визнані «міжнародними», тобто таким, що не відносяться до виключної компетенції кожної окремої держави. Рішення, прийняті Радою Безпеки ООН, набувають обов'язкової сили; до того ж сама процедура прийняття рішень є більш гнучкою: Рішення Ради Безпеки ООН приймаються простою більшістю (9 голосів з 15 при одноголосному голосуванні постійних членів), Рішення Генеральної Асамблеї приймаються більшістю в 2/3 голосів. На сьогоднішній момент діяльність Ради Безпеки значно активізувалася, що підтверджує факт прийняття великої кількості резолюцій, які констатують наявність «загрози миру». А саме її визнання слугує обґрунтуванням для проведення багатьох миротворчих операцій.

Так, наприклад, були кваліфіковані як «загроза миру» «акти міжнародного тероризму» у зв'язку з актами повітряного тероризму, які були приписані Лівії (резолюції 731 та 748 (1992)); а також ситуації, які значно більше стосуються цивільного миру, ніж міжнародних відносин: репресії проти мирного іракського населення, безпосередньо курдів (резолюція 688 (1991), «людська трагедія», яка виникла у зв'язку з ситуацією в Сомалі (резолюція 733, 746, 794 (1994), громадянські війни в Ліверії (резолюція 738 (1992), в Анголі (резолюція 864 (1993) та 1127 (1997), в Афганістані (заява від 15 лютого 1996 р.) тощо., «гуманітарна криза» в Руанді (резолюція 929 (1994)); повалення демократично обраного Президента Гаїті (резолюція 940 (1994)). У деяких випадках Рада Безпеки приймає більш обережне формулювання «загроза стабільності регіону» (резолюція 1049 (1996) щодо Бурунді), перш ніж вдатися до такого терміну, як «загроза миру і безпеці регіону» (резолюція 1072 (1996) щодо Бурунді). У багатьох випадках зроблені Радою Безпеки висновки стали основою для гуманітарного втручання у вигляді операцій з підтримання миру чи використання багатонаціональних сил за згодою ООН<sup>19</sup>.

Тим не менш, створення гаранту мира і безпеки світового співтовариства – Організації Об'єднаних Націй, подолання прогалин в основоположних міжнародних документах, утвердження міцної міжнародної системи колективної безпеки постійно зіштовхуються з непередбачуваними ситуаціями, під час яких йде перевірка існуючих механізмів і процесів гарантування загальносвітового правопорядку. Глобальні зміни, які особливо чітко спостерігалися в кінці 80-х років і які призвели до кардинальної перестановки сил на міжнародній арені, сприяли корекції концептуальних підходів міжнародного співтовариства і окремих держав до проблематики міжнародної безпеки. У першу чергу це відноситься саме до миротворчої діяльності. Припинення «холодної війни» співпало з активізацією міжнародних миротворчих зусиль, що було викликано як зростанням взаємопорозуміння і можливостей узгодження позицій постійних членів Ради Безпеки, так і підвищенням нестабільності у світі, великою кількістю соціальних конфліктів різного характеру, які були спровоковані крахом попередньої системи міжнародних відносин і появою протиріч, які штучно стримувалися під час «холодної війни». При цьому підвищилася і складність завдань, які вирішуються миротворчими силами. Апробовані механізми врегулювання конфліктів в багатьох випадках перестали розглядатися як оптимальні, і при новій системі міжнародних відносин виникла необхідність пошуку шляхів підвищення їх ефективності. Це, у свою чергу, потребувало перегляду всієї концепції миротворчості.

За Є. Б. Павловою, операції з підтримання миру ООН поділяють на три покоління та на два функціональних типа: «блакитні берети», місії невійськових спостерігачів та «блакитні каски», військовий контингент. Операції «першого покоління» – це традиційні операції з підтримання миру часів «холодної війни» (1948–1989), «друге покоління» – це багатофункціональні та полікомпонентні місії (1989–1995), «третє покоління» – це операції, які містять в собі елемент примусу (1995 р. – по сьогоднішній день)<sup>20</sup>.

Враховуючи вищезазначене, на нашу думку, можна виокремити декілька етапів еволюції розвитку миротворчості, головною ознакою яких є політична кон'юнктура світу та, відповідно, ступінь інтенсивності проведення миротворчих дій.

*Перший етап* охоплює період з 1948 по 1956 роки, впродовж якого були проведені дві операції, які, до речі, тривають і донині. У рамках цих операцій були створені: Місія ООН із спостереження за виконанням

умов перемир'я, яка була створена з метою спостереження за угодою про припинення вогню між Ізраїлем та його арабськими сусідами в 1948 році; група військових спостерігачів ООН в Індії і Пакистані, створена в 1949 році з метою спостереження за лінією розмежування між двома країнами в Кашмірі. Між іншим, на цьому етапі вперше були опробовані підходи до заснування місій зі спостереження за припиненням вогню, які в більшості носили експериментальний характер.

*Другий етап* розвитку міжнародної миротворчої діяльності приходить на період зростаючої напруженості у відносинах між двома військово-політичними блоками – ОВД і НАТО (1956–1967 роки). Політика ядерного стримування, яка проводилася СРСР та США у відносинах між собою, змушувала їх шукати взаємоприйнятні компроміси з тим, щоб не допустити конфліктних ситуацій, і відповідно, ескалації двосторонніх відносин, а також попередити регіональні конфлікти, які мають тенденцію перерости в конфлікти глобальних масштабів. Миротворчі місії ООН цього періоду (*Надзвичайні сили ООН на Синаї, операції ООН в Конго, Сили ООН з підтримки миру на Кіпрі, місії спостерігачів в Лівані, Йемені, Домініканській Республіці та на індо-пакистанському кордоні*) були спрямовані на припинення вогню і підтримання міжнародного миру. Розроблявся механізм примусу з метою створення необхідних умов для проведення переговорів та/або посередництва між протиборчими сторонами, спрямованих на мирне врегулювання конфліктів.

*Третій етап* (1967–1973 роки) еволюції концепції миротворчості відзначився дуже помірною, навіть пасивною миротворчою діяльністю (жодної миротворчої операції не було проведено, а з вже розгорнутих продовжували діяти три), що було результатом загострення суперництва військово-політичних сил Заходу і Сходу.

*Четвертий етап* розпочався в 1973 і тривав до кінця 80-х років, – саме з того моменту, коли миротворча діяльність знову стала розглядатися як механізм забезпечення контролю за конфліктною ситуацією задля попередження її ескалації. Ознакою миротворчих операцій цього періоду була обов'язкова згода сторін, а також участь військових контингентів нейтральних держав по відношенню до певного конфлікту. Завданнями миротворчих місій були: відновлення безпеки і миру, припинення військових дій в поєднанні із здійсненням заходів щодо зміцнення довіри і стабільних відносин між сторонами конфлікту.

*П'ятий етап* розпочався в 90-х роках і триває донині, протягом якого проводились і проводяться багаточисленні миротворчі операції. Так, сучасний етап у міжнародній миротворчій діяльності тісно пов'язаний з трансформацією всієї системи міжнародних відносин. Цей процес супроводжується переглядом як практики задіяння збройних сил у миротворчих операціях, так і зміною підходів до тлумачення основних нормативно-правових актів, які регламентують цю діяльність. Легітимність миротворчої діяльності ООН, регіональних організацій та окремих держав базується на положеннях Статуту ООН про колективну безпеку, правах та зобов'язаннях держав-членів ООН. Разом із тим, Статут ООН не містить в собі положень, які безпосередньо стосуються миротворчої діяльності, вони визначені тільки опосередковано. До них можна віднести окремі положення та заходи щодо: втримання від застосування сили та загрози сили у відносинах між державами-членами ООН (п. 4 ст. 2); мирне врегулювання міжнародних спорів (ст. 33); забезпечення і підтримання безпеки (Розділ VII); недопущення порушення миру (тимчасові заходи ст. 40); щодо забезпечення безпеки без використання військових сил (примусові заходи відповідно до ст. 41); щодо забезпечення безпеки з використанням військових сил (примусові заходи відповідно до ст. 42); роззброєння (ст. 11, 26, 47); прийняття Радою Безпеки превентивних чи силових заходів проти будь-якої держави (ст. 50); використання збройних сил регіональних організацій чи угод під керівництвом РБ ООН (Розділ VIII)<sup>21</sup>.

Власне, за весь час існування миротворчої діяльності так і не було затверджено єдиної чіткої процедури підготовки, організації і контролю за миротворчими операціями, в яких беруть участь військові контингенти. Між іншим, політика миротворчості формувалася на основі прецедентів, які склалися в діяльності ООН, але в межах Статуту ООН і рішень (мандатів) Ради Безпеки ООН.

Необхідно відмітити, що до останнього часу міжнародний правопорядок будувався на принципі абсолютного невтручання (не було виправданням навіть втручання з гуманітарних причин), який безпосередньо закріплений у Статуті ООН. Але позитивні зміни 90-х років минулого століття породили сподівання на збудування міцної, справедливої і безпечної системи колективної безпеки. З правової точки зору відмова від принципу невтручання використання військової сили в миротворчих місіях потребує певного перегляду Статуту ООН. Тим не менш сучасний етап миротворчої діяльності характеризується поєднанням політичних і військових заходів, а також застосуванням збройних сил у випадку порушення миру і безпеки, проведення актів агресії тощо (глава VI або VII, які дозволяють застосовувати зброю з метою самооборони).

<sup>1</sup> Декларація тисячоліття, затверджена резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї ООН від 8 вересня 2000 року // [www.un.org](http://www.un.org);

<sup>2</sup> Доклад Генерального Секретаря ООН «Порядок денний миру» 1982 р. (A/47/277 – S24III) // [www.un.org](http://www.un.org)

<sup>3</sup> Рубанов Б. Л. Философия лимитизма К. Ф. Жакова (К вопросу об истоках социологии П. А. Сорокина) // Социологические исследования . – 2003. – № 7. С. 107-109.

<sup>4</sup> Павлова Е. Б. Миротворчество в современном мире: теория и практика. Учебно-методическое пособие // [www.office.sir.edu](http://www.office.sir.edu)

<sup>5</sup> Там само.

<sup>6</sup> Інтернет-ресурс: [www.pww.ru/gloss](http://www.pww.ru/gloss)

<sup>7</sup> Павлова Е. Б. Цит. работа.

<sup>8</sup> Алешин В. В. Особенности вооруженного конфликта немеждународного характера (теоретико-правовой анализ) // Государство и право. – 2006. – 2. – С. 100-104.

<sup>9</sup> Гаазька Конвенція про мирне врегулювання спорів 1907 р. // www.un.org

<sup>10</sup> Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Алэн Пелле. Международное публичное право: В 2-х т. Т. 2: Кн. 3.: Международные отношения. / Пер. с фр. – К.: Сфера, 2001. – 410 с.

<sup>11</sup> Декларація про попередження та усунення спорів і ситуацій, які можуть загрожувати міжнародному миру та безпеці, та про роль ООН в цій сфері, затверджена резолюцією 43/51 Генеральної Асамблеї ООН від 05.12.1988 р. // www.un.org

<sup>12</sup> Димитров Н. Н. Международно-правовая природа и сущность современного миротворчества / Н. Н. Димитров // Государство и право. 2008. – 8. – С. 47-55.

<sup>13</sup> Статут Ліги Націй 1919 р. // www.istoric.ru

<sup>14</sup> Там само.

<sup>15</sup> Статут Ліги Націй 1919 р. // www.istoric.ru

<sup>16</sup> Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Алэн Пелле. Международное публичное право: В 2-х т. Т. 2: Кн. 3.: Международные отношения. / Пер. с фр. – К.: Сфера, 2001. – 410 с.

<sup>17</sup> Мовчан А. П. Международный порядок. – М.: Российская академия наук, Институт государства и права, 1996. – 101 с.

<sup>18</sup> Нгуен Куок Динь, Патрик Дайе, Алэн Пелле. Международное публичное право: В 2-х т. Т. 2: Кн. 3.: Международные отношения. / Пер. с фр. – К.: Сфера, 2001. – 410 с.

<sup>19</sup> Там само.

<sup>20</sup> Павлова Е. Б. Цит. работа.

<sup>21</sup> Статут Організації Об'єднаних Націй 1948 р. // www.un.org

#### Резюме

У науковій статті автор досліджує еволюцію становлення і розвиток концепції миротворчості, обґрунтовуючи її початок з теорії конфлікту; наводить відомих теоретиків зазначеної доктрини; аналізує значення Статуту Ліги Націй та Статуту ООН у вдосконаленні миротворчої діяльності; приводить вперше сформовані поняття Й. Галтунга – миротворчі операції, операції з підтримання миру та миробудівництва.

**Ключові слова:** миротворчість, миротворчі операції, миробудівництво, операції з підтримання миру, конфлікт, протидія, система колективної безпеки, загальносвітовий порядок, мирне врегулювання спорів, «загроза миру», міжнародне співтовариство.

#### Резюме

В научной статье автор исследует эволюцию формирования и развития концепции миротворчества, обосновывая ее истоки теорией конфликта; приводит известных теоретиков указанной доктрины; анализирует роль и значение Устава Лиги Наций и Устава ООН относительно совершенствования миротворческой деятельности; указывает впервые сформированные Й. Галтунгом понятия – миротворческие операции, операции по поддержанию мира, миростроительство.

**Ключевые слова:** миротворческие операции, операции по поддержанию мира, миростроительство, конфликт, протидія, система колективної безпеки, общемировой порядок, мирное урегулирование спорів, «угроза миру», международное сообщество.

#### Summary

The author researches the forming and development evolution of the concept of peacekeeping, she bases its background on the conflict theory, gives famous theorists of the referred doctrine, analyses the importance of Charter of the League of Nations and UN Charter relating to improvement of peacekeeping activity, the authors provides first formed by J. Hultung notions, such as peacemaking, peacebuilding, peacekeeping.

**Key words:** peacemaking, peacebuilding, peacekeeping, conflict, belligerents, the system of collective security, global order, peaceful settlement of disputes, threat to peace, international community.

Отримано 17.02.2010

**Л. В. ЧУБАТА**

*Людмила Володимирівна Чубата, здобувач Львівського державного університету внутрішніх справ*

## МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД БОРОТЬБИ З ПРОЯВАМИ КОРУПЦІЇ

Антикорупційна діяльність міжнародних інституцій набула останнім часом чималої активності. Наслідком цього стало відкриття для підписання низки спеціальних міжнародних договорів, які досить швидко стали популярними. Дана проблема викликає необхідність ґрунтовного правового аналізу юридичних наслідків такої діяльності, а також перспектив, що можуть скластися для держав внаслідок міжнародного антикорупційного співробітництва.

Останнім часом українські юристи почали серйозно досліджувати різні аспекти міжнародного співробітництва у кримінально-правовій сфері, зокрема у боротьбі з корупцією. Найбільш широко дана про-